

Naslov članka/Article:

KAKO SO ŽIVELI? VSAKDAN V RIMSKEM ČASU NA NAŠIH TLEH

HOW DID THEY LIVE? EVERYDAY LIFE IN ROMAN TIMES ON
SLOVENIAN SOIL

Avtor/Author:

Dr. Bernarda Županek

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Zgodovina v šoli št. 2/2021, letnik 29

ISSN 1318-1416

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2021

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/zgodovina-v-soli/>

Dr. Bernarda Županek,
Muzej in galerije mesta Ljubljana

KAKO SO ŽIVELI?

VSAKDAN V RIMSKEM ČASU NA NAŠIH TLEH

Bernarda Županek, PhD,
Museum and Galleries of Ljubljana

HOW DID THEY LIVE? EVERYDAY LIFE IN ROMAN TIMES ON SLOVENIAN SOIL

IZVLEČEK

Članek obravnava vsakdanje življenje v času rimskega imperija na območju današnje Slovenije, kot ga slikajo arheološki podatki in analogije. Obravnavamo tri teme: vsakdan v mestih in na podeželju, hrano in z njeno pripravo, s transportom in uživanjem povezano posodje ter vsakdan otrok skozi igro in šolanje.

Ključne besede: rimski čas, mesto in podeželje, vsakdan, hrana, posodje, otroštvo, igre

ABSTRACT

The article discusses everyday life at the time of the Roman Empire in the area of present-day Slovenia, as portrayed by archaeological data and analogies. It discusses three topics: everyday life in the towns and countryside; food and the pottery associated with its preparation, transport and consumption; the daily lives of children through play and schooling.

Keywords: Roman times, town and countryside, everyday life, food, pottery, childhood, games

UVOD – KAKO SO ŽIVELI V RIMSKEM ČASU?

Članek je namenjen predstavitvi nekaterih za rimsko arheologijo in zgodovino zanimivih tem. Predvsem se osredotoča na vsakdanje življenje v času rimskega imperija, kot ga na podlagi arheoloških in zgodovinskih virov poznamo ali glede na analogije trdno domnevamo, da je obstajalo tudi v naših krajih. Tudi prostor današnje Slovenije je nekako od konca 1. stoletja pr. n. št. postopno prehajal pod rimski imperij, katerega začetki naj bi segali v leto 753 pr. n. št. Rim, ki se je začel kot skromno brodišče čez Tiberio v osrednji Italiji, in je v nekaj stoletjih zrasel v milijonsko prestolnico, ki je nadzorovala ozemlje od Britanije do severne Arabije, od Donave do Maroka. Rimu so rekli preprosto Mesto, Urbs. Bogata in močna rimska država naj bi imela božanske začetke: po legendi je bil oče Romula, začetnika Rima, bog Mars, skupaj z bratom Remom pa ju je dojila volkulja (slika 7).

Naš kratek pregled vsakdanjega življenja v rimskem času, tudi na naših tleh, pokriva tri glavne teme: različnost vsakdana v mestih in na podeželju ob običajnih dneh in praznikih, hrana in posodje zanjo ter življenje otrok, predvsem njihovo igranje in šolanje.

VSAKDAN V MESTIH IN NA PODEŽELJU

V rimskem času so na območju današnje Slovenije nastala štiri velika mesta: Emona (Ljubljana), Neviodun (Drnovo pri Krškem), Celeja (Celje) in Petoviona (Ptuj). Vsako od le-teh je imelo veliko pripadajoče ozemlje, tako da je bila celotna pokrajina razdeljena na ta štiri ozemlja. Mesta so bila za pripadajoče mestno ozemlje središče uprave, religije, trgovine in kulture. Poleg mest so nastajala večja ali manjša naselja, vasi, obcestne postaje in osamljena posestva (slika 1). Poselitev je bila gosta, prostor je bil dobro izrabljen. Osnova gospodarstva je bilo kmetijstvo, nekatera podeželska naselja pa so živela tudi od rudarstva, kamnoseštva ali drugih obrti.

Vsakodnevno življenje svobodnih ljudi v mestu in na podeželju se je precej razlikovalo. Medtem ko so podeželanom ritem vsakodnevnega življenja narekovala predvsem kmetijska opravila, je imelo urbano življenje drugačne zahteve. Predvsem pa poznamo vsakdan relativno premožnih, saj se nam je o teh in eliti ohranilo precej zapisanih besed; o revnih in brezpravnih se ni pisalo.

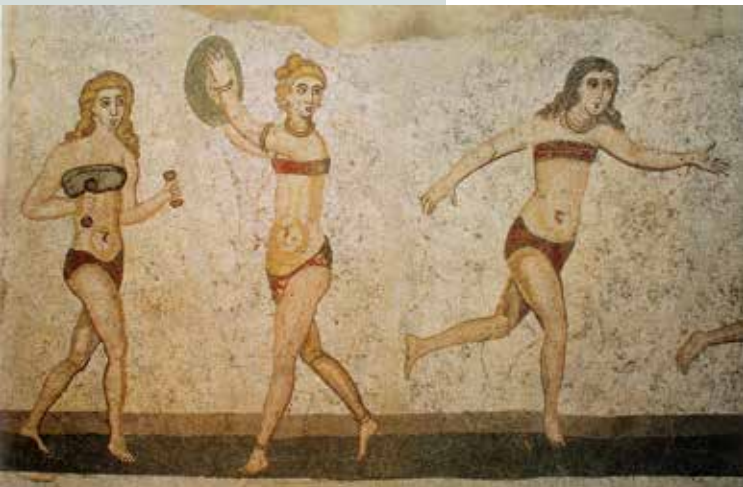
Vsakdan se je za prebivalce mest, enako kot za tiste na podeželju, začel ob zori. Po umivanju in oblačenju je sledilo žrtvovanje bogovom v malem domačem svetišču, larariju. Potem je podeželan delal na poljih, prebivalec mesta pa je najprej sprejemal formalne obiske klientov, od njega odvisnih ali povezanih mož, doma, potem pa odšel na forum. Osrednji trgi so bili namreč glavna vozlišča dogajanja v rimskih mestih. Tam so slišali cesarske razglase, poslušali govornike, se udeležili sej mestnega sveta, razprav sodišča, poslovnih pogovorov ter raznih praznovanj in ceremonij. Nasploh

Podrobni opis glejte pri sliki 7.

Slika 1: Del zemljevida rimskega sveta (t. i. Tabula Peutingeriana) z mesti in drugimi naselji ter cestnim omrežjem med njimi. Na prikazanem delu je v sredini, nad istrskim polotokom, zahodni del današnje Slovenije. (Preslikavo hrani Muzej in galerije mesta Ljubljane.)

Slika 2: Živahno dogajanje v kopališčih je vključevalo tudi telovadbo, igre z žogo in podobno. Slavni mozaik iz Vile Casale (Piazza Armerina, Sicilija) prikazuje mlade ženske pri vadbi. (©Yann Forget/Wikimedia Commons.)

Pridobljeno s https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Villa_Romana_del_Casale_-_Bikini_Girls_mosaic#/media/File:PiazzaArmerina_VillaRomanaCasale_009_5099.jpg.

pa so mesta kar brbotala od živahnega dogajanja: na mestnih ulicah se je šum pešcev mešal z ropotanjem lesenih koles vozov in vpitje otrok pri igri so lahko preglasili le branjevci, ki so oglaševali svoje blago.

Večina prebivalcev rimskega mesta je vsaj enkrat dnevno obiskala tudi mestno kopališče. Obisk kopališča ni bil samo priložnost za rekreacijo (igre z žogo, rokoborba (slika 2)) in osebno higieno, ampak družabni dogodek, enako kot obisk predstav in iger. Za razliko od slednjih pa je bil obisk del vsakdana Rimljanov. Tu so lahko znova, manj formalno, klienti srečali svoje patrone, se pogovarjali o poslu in opravljali, telovadili, kaj pojedli ali si privoščili masažo ali druge kozmetične storitve.

DRUGAČNO ŽIVLJENJE OB PRAZNIKI

Ljudje v rimskem imperiju so imeli isti denarni sistem, ekonomijo, vojsko, vlado; pa tudi skupne grško-rimske mite, javne rituale in religiozne prakse. Rimljani so praznovali ali obeleževali celo vrsto praznikov, med katerimi so danes verjetno najbolj znane saturnalije in luperkalije.

Luperkalije so se praznovale spomladi, 15. februarja. Namenjene so bile obrednemu očiščenju in so slavile plodnost. Nad izvajanjem obredov so bedeli posebni svečeniki, imenovani luperki (njihovo ime je kot ime praznika povezano z latinsko besedo za volka, *lupus*). Del obrednega očiščenja je bil tek (pol)golih luperkov po mestu in tepežkanje gledalcev (slika 3), festival pa se je končal z žrtvovanjem kozla, psa in posebnih slanih kruhkov.

Saturnalije so se praznovale decembra, najprej 17. in kasneje vse do 23.12. Žrtvovanju v templju Saturna so sledili vsesplošno rajanje, dobra hrana in pijača, obdarovanje s figuricami iz keramike ali voska, imenovanimi *sigillaria* in voščila: »*Io Saturnalia!*«.

S širjenjem in legalizacijo krščanstva v 3.in 4. stoletju so se uveljavili krščanski prazniki. Število kristjanov v imperiju je skozi stoletja hitro naraščalo. Ocenjujejo, da jih je bilo leta 100 7500, leta 250 več kot milijon, leta 350 pa že 34 milijonov (nove demografske študije ocenjujejo, da je imel rimski imperij na svojem vrhuncu od 70 do 100 milijonov prebivalcev). Stari poganski prazniki so le počasi zamirali, nekateri pa so se samo odeli v novo, z novo religijo skladno podobo. Na primer, v opisih običajev pri saturnalijah lahko prepoznamo nekatere naše božične navade.

Slika 3: Mesec februar na koledarskem mozaiku iz Sousse (Tunizija) prikazuje obredno tepežkanje ob luperkalijah. (©Ad Meskens/Wikimedia Commons.) Pridobljeno s https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sousse_mosaic_calendar_February.JPG.

NAJBOLJ VSAKDANJA STVAR: HRANA V LONCIH IN KOZARCIH

Najbolj vsakdanja stvar in tisto, kar nas družijo že dolga stoletja in tisočletja, je gotovo hrana. Lahko pa nas tudi razdružuje oziroma zbuja čudenje, včasih celo gnus in obsojanje; ljudje namreč jemo najrazličnejše reči, pripravljene tako ali drugače.

Rimska kuhinja se je od naše razlikovala, vendar ne temeljno. Temeljila je na žitih, olivnem olju in vinu. Te tri osnovne skupine živil so iz Sredozemlja izvažali v vse dele imperija, tudi na skrajne severne robove. Z njimi je pogosto potovala rimska posebnost, ribja omaka, ki je imela več imen, najpogosteje *garum*. Šlo je za začimbno omako močnega okusa, pripravljeno iz surovih neočiščenih nasoljenih rib, ki so jih pustili na soncu, da so razpadle in fermentirale. Taka omaka je bila v rimski kuhinji zelo priljubljena in tista najboljše kakovosti je dosegala vrtoglavo ceno.

Vendar je bilo v ogromnem imperiju poleg sestavin in jedi, ki jih je jedla večina, tudi veliko lokalnih tradicij priprave hrane in veliko lokalnih preferenc glede določenih sestavin. Poleg tega je bila razlika pri prehrani bistvena med revnimi in bogatimi.

Revni so jedli preprosto hrano, predvsem veliko žita in stročnic; pri nas so bili odkriti ostanki pšenice, rži, ječmena, prosa in čičerike. Ta osnovna živila so dopolnjevali predvsem z zelenjavo in tudi mlečnimi izdelki. Ječmenov kruh je veljal za slabega, primernega samo za sužnje.

Bogati so bili navajeni drugačne hrane. Za posebne in drage kuharske umetnije so veljale zapletene, s številnimi začimbami pripravljene jedi. Recepti za njihove večerje so se nam ohranili. V njih najdemo jedi, ki se nam danes večinoma ne zdijo privlačne, na primer polhe v medu ali polnjene svinjske seske.

Rimljani so imeli radi močno začinjeno hrano. Poleg *garuma* sta bili zelo priljubljeni začimbi poper in med. Čebelarstvo je bilo cenjeno in široko razširjeno, o tem, kako uspešno gojiti čebele, je v svojih zapisih svetovalo več avtorjev. Verjeli so tudi, da je zdravilen. Veliko so uporabljali tudi čebelji vosek. Poper je bil sprva zelo drag, ko pa so ga v 1. stoletju n. št. začeli iz južne Indije uvažati z ladjami, ne več s karavanami kamel, je njegova cena precej padla. Postal je dostopen večjemu krogu prebivalcev imperija, ne le eliti.

Po navadi je bil zajtrk skromen ali pa so ga preskočili, za kosilo so pojedli nekaj malega, po obisku kopališča pa je zvečer sledil glavni obrok, *cena*, večerja, pri premožnejših pravzaprav gostija z znanci, sorodniki, prijatelji. Gostitelj in gostje so večerjali v posebni sobi, kjer je bil postavljen triklinij, trodelen kavč, na katerem je običajno lahko jedlo devet oseb (slika 4). Ob trikliniju je stala ena ali več mizic za odlaganje hrane in pijače. Običajni so bili trije hodi: predjed, glavna jed in posladek. Predjed je bila po navadi solata ali druga le na kratko skuhana hrana. Glavne jedi so navadno vsebovale meso; najbolj običajno meso na rimski mizi je bila svinjina.

Slika 4: Lepo urejeni prostori, v katerih so sprejemali in gostili obiske, so bili lastniku v ponos. Na sliki rekonstrukcija trodelnega kavča za prave rimske večerje v sobi z mozaikom na današnjem arheološkem parku Emonska hiša. (Rekonstrukcija: Uroš Hohkravt, po predlogi Bernarde Županek, hrani: Muzej in galerije mesta Ljubljane.)

Slika 5: Trinožnik je keramična posoda za kuhanje na treh nogah, ki so jo postavili neposredno v ognjišče. (Foto: Matevž Paternoster, hrani: Muzej in galerije mesta Ljubljane.)

Slika 6: Posodica za omako. Podobne posode za serviranje in uživanje hrane, s svetlečim rdečim premazom, so bile nekaj časa zelo priljubljene. Zaradi povpraševanja so se razvili veliki proizvodni centri v severni Italiji in Galiji. (Foto: Matevž Paternoster, hrani: Muzej in galerije mesta Ljubljane.)

Slika 7: Oljenka z upodobitvijo Romula in volkulje (in Rema?). Številne oljenke so nosile podobe, bodisi iz mitoloških zgodb in junakov, prizorov lova ali ljubimcev v postelji in podobno. (Foto: Matevž Paternoster, hrani: Muzej in galerije mesta Ljubljane.)

KERAMIČNO POSODJE

V rimskem imperiju je cvetela proizvodnja različnih vrst in oblik keramičnega posodja. Veliko le-teh je bilo v uporabi vsak dan, na primer za kuhanje (slika 5), strežbo in uživanje hrane (slika 6), za razsvetljevanje in prevoz živil in tekočin, drugo pa je bilo v uporabi le ob posebnih priložnostih ali za posebne namene.

Za razmah lončarstva v različnih predelih rimskega imperija je bila ključna bližina ležišč kakovostne gline, bližina lesa za kurjenje lončarskih peči, bližina mest in naselij oziroma dobre možnosti za distribucijo izdelkov na večje razdalje, kot so ceste, plovne reke in morje.

Keramični predmeti so ena najpogostejših najdb pri arheoloških raziskavah rimskih naselbin, pogosto pa jih najdemo tudi v grobovih, kjer so bili uporabljeni kot žara ali kot posode, v katerih so pokojniku v grob pridali hrano in pijačo.

Poleg posodja za pripravo, uživanje in transport hrane in različnih oblik lučk na olje so rimski lončarski obrati proizvajali tudi ogromne količine opeke. Poleg opeke za gradnjo hiš in prekrivanje streh so delali vrsto različnih oblik za tlakovanje, opeke za izdelavo obokov in keramične vodovodne cevi.

LUČKE NA OLJE

V rimskem času so bile zelo priljubljene, množično proizvajane in široko razširjene svetilo oljenke – iz keramike (slika 7) ali, redkeje, bronu, izdelane lučke na olje. Oblika in okras sta se skozi desetletja spreminjala, bila sta odvisna od trenutne mode oziroma povpraševanja.

Ko so oljenko hoteli prižgati, so vanjo najprej vlili olje in nato vstavili stenj. Stenj so nato prižgali, in ko je olje pogorelo, so ga dolivali. Uporabljali so lahko katero koli rastlinsko olje ali živalsko maščobo, vendar so najraje uporabljali olivno olje, ki pri gorenju oddaja prijeten vonj in ne proizvaja sajastega dima. Oljenka s samo enim stenjem (imeli so tudi druge oblike oljenk, v katere se je vstavilo več stenjev) je dajala toliko svetlobe kot današnja sveča.

Največ rimskih oljenk na današnjem slovenskem ozemlju je bilo odkritih v grobovih (predvsem Emone in Poetovione ter podeželskih grobišč na Dolenjskem), kamor so jih prilagali kot darilo pokojniku oz. svetilo tudi v zagrobnem življenju.

Slika 8: Keramični nosilec za oljenko – lanterna v obliki hiške iz rimske vile Školarice pri Spodnjih Škofijah. (Foto: Arhej d. o. o., hrani: Pokrajinski muzej Koper, inv. št. 20143, stalna razstava *Od amfore do žare*.)

KERAMIČNA EMBALAŽA

Po imperiju, pa tudi zunaj njega, je delovala živahna trgovina, tako po kopnem kot po cenejših vodnih poteh: rekah in morju. Za prevoz živil, ki so jih potrošniki radi kupovali, je bilo treba zagotoviti primerno embalažo. Najbolje so temu namenu služile amfore, v katerih so prevažali vino, olivno olje (slika 9), ribje omake, različna nasoljena živila, suhe fige.

Amfore so bile posebej primerne za prevoz v trebuhu ladij, kamor se jih je v peskasto podlago lahko nalagalo tesno drugo ob drugi. Največji tovor amfor, ki je bil doslej odkrit v Sredozemlju, počiva pod morjem pri pristanišču Fiskardo otoka Kefalonije (Grčija); 34 do 36 metrov globoko potopljena zgodnjerska ladja je vozila okoli 6000 amfor.

Na amforah je bilo pogosto napisano, kaj vsebujejo, ali pa je bil nanje vtisnjen žig proizvajalca.

Slika 9: Amfora iz Emone. V takšnih amforah so po imperiju prevažali olivno olje iz Istre in severne Italije. (Foto: Matevž Paternoster, hrani: Muzej in galerije mesta Ljubljane.)

STEKLENO POSODJE

Steklo se je v rimskem času uporabljalo za izdelavo posod, v bistveno manjši meri pa okensko steklo in mozaične kocke. Razvoj rimske steklarske industrije se je začel v 2. in 1. stoletju pr. n. št. Zgodnji izdelki so nastajali z ulivanjem in pihanjem v kalupe (slika 11). Kasneje, v 1. stoletju n. št. pa je s tehničnim razvojem prišlo do hitre rasti steklarske industrije. Uvedli so pihanje stekla in znali izdelovati razbarvano steklo, ki je naglo prišlo v modo.

Prosto pihanje stekla je v razvoju rimske steklarske obrti pomenilo pravo revolucijo, saj je omogočilo v kratkem času napihati večje število skoraj enakih posod in izdelavo številnih novih oblik. Kmalu je stekleno posodje postalo splošno razširjeno in cenovno dostopno. Uporabniki so kmalu ugotovili, da ima stekleno posodje številne prednosti: steklene posode se ne navzamejo vonja, lahko jih uporabiš za različne vrste tekočin ipd. Bolj razkošne posode posebnih oblik ali izdelave pa so bile še vedno drage in redke posode (slika 10, slika 11).

Slika 10: Stekleni rog za pitje vina. Izlizek je bilo treba ob natakanju zamašiti s prstom, potem pa: »Bene tibi!« (Na zdravje!). (Foto: Tomaž Lauko, hrani: Muzej in galerije mesta Ljubljane.)

KAJ PA OTROCI?

Otroštvo v rimskem času se je zelo razlikovalo glede na premoženje in socialni status staršev. Medtem ko so morali revni in brezpravni že zelo zgodaj delati ali drugače služiti svojim lastnikom, so otroci bogatih staršev otroštvo preživljali v udobju.

Vseeno pa je bilo otroštvo najbolj nevarno obdobje v življenju Rimljana. Ocenjujejo, da je zaradi različnih bolezni samo vsak drugi otrok dočakal starost 10 let. Veliko jih je umrlo že zaradi zapletov ob rojstvu in po njem. Če je novorojenček preživel, je 8. ali 9. dan po rojstvu dobil ime in verižico z enim ali več obeski, ki naj bi ga varovali pred boleznimi in drugimi uroki. Do 7. leta so bili otroci v skrbi matere in drugih žensk v gospodinjstvu. Tudi v bogastvo rojene deklice od 8. do nekako 12. leta, in fantje do 14. leta so pomagali pri hišnih opravilih. Potem so formalno vstopili v odraslost.

Vsem otrokom, revnim in bogatim, pa je bilo skupno igranje z različnimi igračami ali brez njih.

Slika 11: Med steklenimi posodami, izdelanimi s pihanjem v kalup, najbolj izstopajo posode iz mozaičnega stekla. Posoda na sliki nosi raznobarni cvetni vzorec, ki mu včasih rečejo »millefiori«. (Foto: Andrej Peunik, hrani: Muzej in galerije mesta Ljubljane.)

IGRE Z IN BREZ IGRAČ

Slika 12: Igranje z žogo, upodobljeno na marmornem reliefu iz 2. stoletja. (Foto: Marie-Lan Nguyen (2009), CC BY 3.0.) Pridobljeno s <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=8910348>.

Brez ali pa z zelo preprostimi igračkami se je možno igrati celo vrsto iger. Tako kot današnji so se tudi rimski otroci igrali zunaj, z vodo, blatom, kamenčki in palicami, se lovili in skrivali.

Majhni otroci so se igrali z ropotuljicami iz različnih materialov. Starejši so lahko uporabljali preproste igrače, kot so frnikole (slika 13), žoge (slika 12), narejene pogosto iz svinjskih mehurjev, male keramične posodice, podobne tistim z miz odraslih. Spuščali so zmaje, fantje so se mečevali z lesenimi meči in ščiti ter vadili streljanje z lokom in puščicami.

Bolj kompleksne igrače so bile lesene ali keramične živali na kolescih, privezane na vrstico, ki jih je bilo moč vleči za sabo. Najbolj drage igrače – in zelo redko ohranjene – so bile gotovo lutke iz slonovine, s pregibajočimi se večjimi sklepi (slika 14). Dosti cenejše lutke je lahko skoraj vsaka rimska mama sešila iz ostankov blaga. Tako kot odrasli so tudi otroci uživali pri namiznih igrah, od katerih je bila ena podobna današnjemu mlinu. Seveda so imeli tudi domače živali, psi so bili še posebej priljubljeni.

Slika 13: Steklene frnikole iz Emone. (Foto: Matevž Paternoster, hrani: Muzej in galerije mesta Ljubljane.)

ŠOLA NI PROSTOR, ŠOLA JE UČITELJ

Medtem ko je bilo v zgodnjih dneh rimske države izobraževanje povsem neformalno in je teklo v krogu (razširjene) družine, se je kasneje uveljavil sistem poučevanja proti plačilu šolnin. Rimski sistem izobraževanja je temeljil na grškem in mnogi od privatnih učiteljev so bili grški sužnji ali osvobodenci. Način učenja, ki se je uveljavil v Rimu, se je kasneje razširil po provincah. Učili so se tako fantje kot dekleta, čeprav ne nujno skupaj. Javnih, široko dostopnih šol brez plačila šolnin, kot jih poznamo danes, pa skoraj ni bilo. Prav tako ni bilo nobene s strani države uveljavljene obveze; o šolanju otroka je, tako kot o vseh drugih stvareh v otrokovem življenju, odločal njegov oče, *pater familias*. Sčasoma je postalo vsesplošno pričakovano, da bo oče dal svoje otroke šolati vsaj do neke mere, in za vsakega Rimljana, ki je želel vstopiti v javno in politično življenje, je bila izobrazba nujna.

Slika 14: Slonokoščeni lutki iz groba deklice, odkritega na vzhodnem emonskem pokopališču. Igrači sta bili izdelani v 3. stoletju. (Foto: Tomaž Lauko, hrani: Narodni muzej Slovenije.)

Običajno so se učenci zbirali okoli učitelja na trgih ali javnih prostorih. Posebnih stavb, ki bi bile namenjene izključno šoli, ni bilo. Pripomočke za pisanje so učenci po navadi imeli s sabo. Šole so bile tako praktično kjerkoli, saj niso bile stavbe, ampak to kar se je dogajalo v njih. Pouk ni bil fiksen, ampak prilagojen posameznikovi starosti, zmožnostim in predznanju. Skratka, šola je bila skupina učencev okoli učitelja (slika 15). Poleg osnov pisanja (slika 16), branja in računanja so se učenci sčasoma urili tudi v poznavanju literature, slovnici, retoriki in, kot zadnja stopnja v dolgoletnem šolanju, filozofiji. Tisto, kar se pogosto ne omenja, je telesno kaznovanje v rimskih šolah. Tega so, sodeč po virih, rimski učitelji za discipliniranje svojih učencev pogosto uporabljali.

Verjetno največji prispevek rimske šole v našem prostoru je pismenost. Medtem ko je danes na svetu pismenih 86,3 % ljudi, starih več kot 15 let, strokovnjaki ocenjujejo, da je bilo v rimskem času pismenih med 10 in 15 % odraslih. Verjetno je bilo toliko tistih, ki so znali brati, in manj tistih, ki so znali tudi pisati. Pismenost je bila v glavnem razširjena v mestih; na podeželju je bilo pismenih malo. Najbrž je bilo veliko branja na glas in velika večina ljudi je literarna dela spoznavalo tako, da jim jih je nekdo bral. Dokumente, pisma in kopije literarnih in javnih besedil so pripravljali pisarji (slika 17). Nekateri od teh so delali v privatnih gospodinjstvih, drugi pa so delali za prodajalce knjig, v javnih pisarnah ali pa na trgu.

Slika 15: Učitelj s tremi učenci na nagrobnem reliefu iz Neumagna (Trier, Nemčija). Upodobitev je nastala okoli leta 180. (©Shakko/Wikipedia.) Pridobljeno s https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Neumagen_school_relief_in_the_Rheinisches_Landesmuseum_Trier#/media/File:Trier1033.jpg.

SKLEP

V članku smo obravnavali tri teme, povezane z vsakdanjim življenjem v rimskem času na območju današnje Slovenije: vsakdan v mestih in na podeželju, hrano in z njeno pripravo, transportom in uživanjem povezano posodje ter vsakdan otrok. Slednje smo spremljali skozi igro in šolanje. Prispevek zaključujemo z mislijo, da je bilo v rimskem času življenje v vseh treh segmentih temeljno drugačno od današnjega vsakdana, še najbolj drugačno na področju odraščanja in šolanja.

LITERATURA

Alcock, J. P. (2010). *Life in ancient Rome*. Brimscombe: The History Press.

Bausovac, M. in Krajšek, J. (2020). *Municipium Claudium Celeia*. Celje: Pokrajinski muzej.

Carcopino, J. (1981). *Daily life in ancient Rome. The people and the city at the height of the Empire*. Harmondsworth: Penguin books.

Lazar, I. (ur.) 2004. *Rimljani: steklo, glina, kamen*. Katalog razstave. Celje: Pokrajinski muzej, Maribor: Pokrajinski muzej, Ptuj: Pokrajinski muzej.

Perko, V., Nestorović, A. in Žižek, I. (2012). *Ex oriente lux. Rimskodobna svetila in oplenke iz Slovenije*. Priložnostna publikacija ob IV. Mednarodnem kongresu Zveze raziskovalcev svetil ILA, Ptuj, 15.–19. S. 2010. Ptuj: Pokrajinski muzej.

Žerjal, T. (2012). Keramična lanterna ali »svetleča hiška« iz Školaric pri Spodnjih Škofijah. V: *Emona med Akvilejo in Panonijo* (Lazar, I. in Županek, B. (ur.)). Koper: Univerza na Primorskem, Univerzitetna založba Annales, str. 245–251.

Slika 16: Bronasti stilus – na eni strani prirosten za pisanje na leseno tablico, prelito s čebeljim voskom, na drugi strani sploščen v lopatko, s katero je bilo moč napisano pobrisati. (Foto: Matevž Paternoster, hrani: Muzej in galerije mesta Ljubljane.)

Slika 17: Bronasti črnilnik za rdeče in črno črnilo. Obe posodici imata tudi pokrovčka. (Foto: Matevž Paternoster, hrani: Muzej in galerije mesta Ljubljane.)